

200. Stora Benhamra, Vada sn.

Pl. 124.

Litteratur: B 97, L 468, D 2:123. J. Bureus, F a 6 s. 140 (Axehiellm), F a 10:1 n:r 122, F a 5 n:r 416, F a 1 s. 94; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1, n:r 18, Monumenta 3, bl. 170; O. Celsius, SR 1, s. 409, 2, s. 106; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 242; UFT h. 10 (1882), s. 207; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 25, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F a 10:1); Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 170 a); Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 97); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står ungefär 1 km. N om Stora Benhammar, 80 m. S om bron över ån mellan Helgasjön och Vadasjön, vid östra kanten av landsvägen. Marken tillhör Stora Benhamra, men Lilla Benhamra ligger närmare, endast ett kort stycke längre norrut. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm». Den är säkerligen den ursprungliga, och stenen markerar ändpunkten av den gamla bron över sänkan kring vattendraget. Stenen restes på fast grund hösten 1940.

Runstenen var känd redan av Bureus. Axehiellm (F a 6) anger platsen vara »Widh Lilla Beenhammar i Vada S.». I *Ransakningarna* uppges, att »Wijdh Lille Benhammars Bron står ehn Runasteen pårijtadt». Enligt Peringskiöld står stenen på »Stoore Beenhammars Sättegårdz ägor vijdh Steenbroo örn, i Vada Sochen». B 97: »Benhammar wid stora stenbron»; L 468: »Benhammars ägor, vid stora stenbron». Dybeck: »vid bron och allmänna vägen mellan Vadasjön och Helgasjön».

Blågrå granitgnejs, finkornig. Höjd 1,92 m., bredd (vid foten) 1,26 m. Den ristade ytan är tämligen slät. Ristningen synes vara ojämnt huggen, delvis mycket djup och tydlig, delvis grund.

Inskriften är anbragt i ett mönster av slingor, som ansluter sig till stenens uppåt avsmalnande form. Inskriften börjar på v. sidan nedtill, slingan följer stenens ytterkanter och böjer på h. sidan nedtill in mot stenens mitt och åter ned mot v. nedre kanten. De sista fyra orden stå i en liten slinga på stenens mitt.

Inskrift:

× finuiþr × risti stin þina × iftir × brupur sin × þurþr × þialfa × sun × kup halbi × at × hns × auk × kus ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 muþir × hn × k × rþi bru × at brupur sin auk osa muþir þira
 70 75 80 85 90 95 100 105

Finnviðr ræisti stæin þenna æftir broður sinn, Þorðr, Þialfa sun. Guð hialpi and hans ok Guðs modir. Hann gærði bro at broður sinn, ok Ása, modir þæira.

»Finnvid reste denna sten efter sin broder, Tord, Tjälves son. Gud hjälpe hans ande och Guds moder! Han gjorde bron efter sin broder, och Åsa, deras moder.»

Till läsningen: Intet sk efter 12 i, 16 n, 31 r, 51 þ, 83 t, 89 r, 92 n, 95 k, 98 a, 103 r och 107 a. Inga stungna runor förekomma. Ostungna äro sålunda 9, 15, 21 i, 49, 65, 75 k. Hst i 8 r och 10 s nå ej upptill, hst i 9 i ej nedtill fram till slinglinjen. Nedre delen av bst i 30 u sammanfaller med hst i 31 r. Bst i 43 l är skadad, liksom övre delen av 44 f. Efter 75 k står ett tydligt ×, i stället för det a, som man väntar. 93 och 98 a ha bst endast på v. sidan av hst. 96 o är tydlig, med bst endast på v. sidan av hst. — Axehiellm (F a 6): 31 r, 40—45 þialfa, 52—56 hialbi, 59—61 hans, 75—78 karþi, 90—92 hans, 96 a, 106 f. Rhezelius (F a 10:1): 31 r, 40—45 þialfa, 52—56 halbi, 59—61 hans, 75—78 karþi, 90—92 hans (dessa runor stå utanför

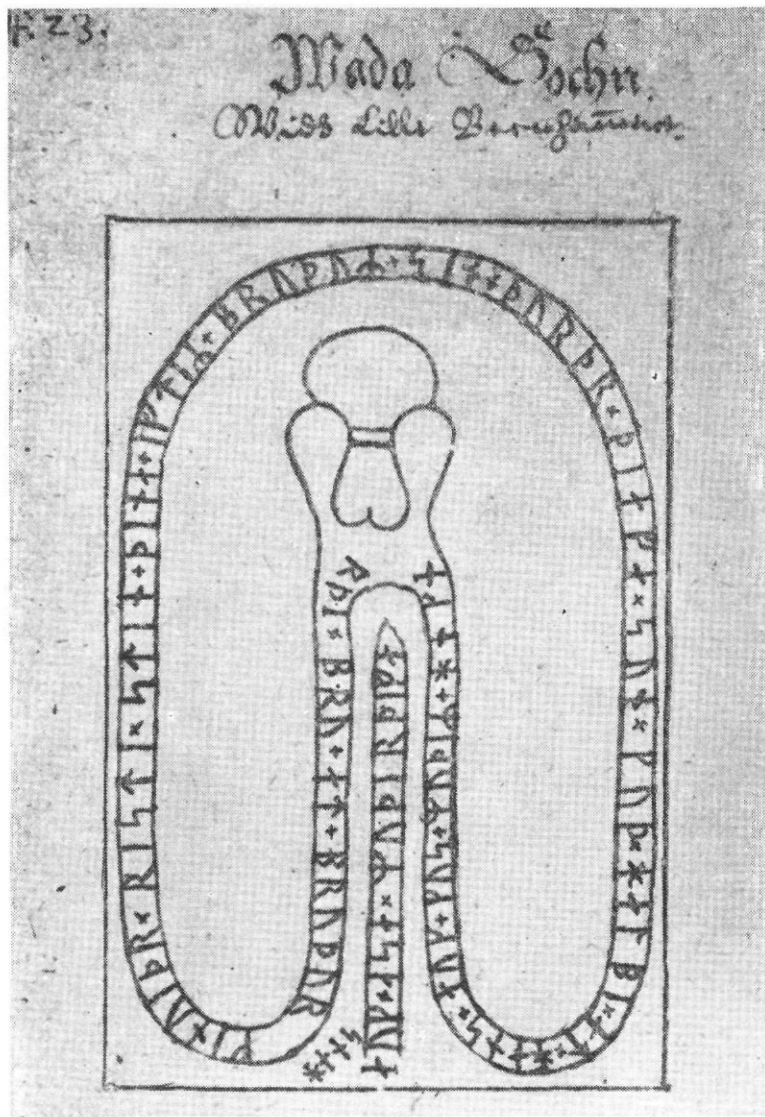


Fig. 193. U 200. Stora Benhamra, Vada sn.
Efter teckning av Rhezelius.

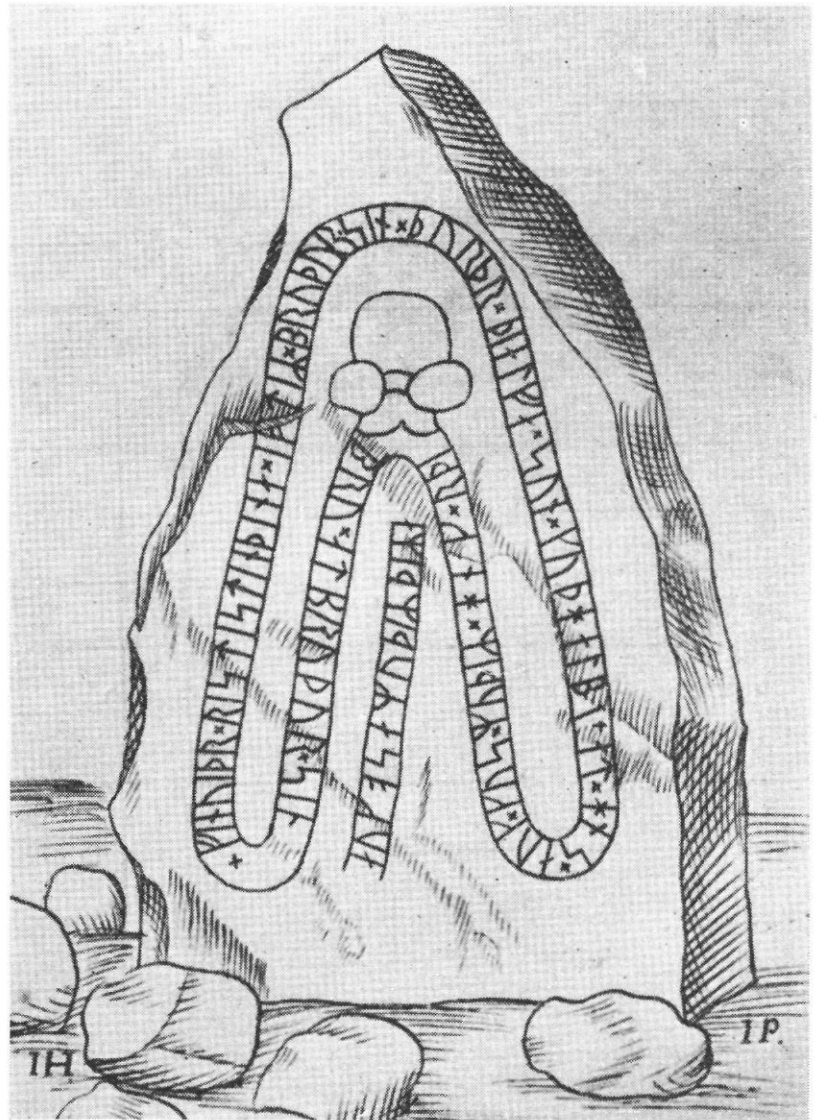


Fig. 194. U 200. Stora Benhamra, Vada sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

slingan, nedifrån uppåt, sålunda i omvänd riktning mot närmast föregående del av inskriften), 96 a, 106 f. — Peringskiöld: Efter 31 r ett sk. . Däremot saknas × efter 74 n. Efter 89 r ett ×. — Dybeck: Efter 31 r ett ., efter 34 n.:, efter 74 n×, efter 83 t., efter 89 r×, efter 95 k och 98 a., efter 103 r×. — Brate: Efter 89 r ett ×.

Bureus har (i F a 5) om Benhamra-stenen antecknat: »En Dansk Sten». Anledningen är att han i inskriften tror sig ha funnit ett danskt språkdrag: *han · karpi · bru · at · brupur · hans*; Bureus anmärker härtill: »på danska för sin». Emellertid beror detta *hans* på en felläsning av Rhezelius och finnes ej alls på stenen.

Efter 52 h saknas ett i. Likaså är ett a (eller o) utelämnat i 59—61 hns och 73—74 hn. Har manne, på grund av h-bortfall i ristarens uttal, runan h för honom fått ljudvärdet a? Jfr h-runan som tecken för a t. ex. i U 323. Svårförklarligt är, att i ordet 75—78 k×rpi står × i stället för a. En möjlighet skulle kanske kunna vara, att ristaren har satt in en kortkvistruna h× med ljudvärdet a.

Märkligt är, att namnet 35—39 purpr står i nominativ, icke — såsom man hade väntat — i akkusativ. Ristaren har tydligen icke känt sambandet med den föregående satsen utan uppfattat purpr×pialfa×sun som en ny sats: (*Hann het*) *Purpr*, *Pialfa sun* e. dyl. Jfr U 350. Namnet har två bestämningar: *broður sinn* och *Pialfa sun*. Detta är anledningen till att det icke har satts närmast efter prepositionen *æftir*, så som annars vanligen är fallet, utan har omfattats av bestämningarna, med den ena framför och den andra efter.

Till namnet på den döde ansluter sig närmast välönskan för hans själ: *Guð hialpi and hans ok Guðs modir*. Därefter följer den andra satsen om Finnvids åtgärder till sin broders minne: han reste stenen, och han gjorde bron.

De sista orden **auk osa mupir þira** stå inom en särskild slinga. De ansluta sig emellertid uppenbarligen till den sista satsen i huvudslingan: **hn × k × rpi bru at brupur sin**, och meningen är: »han (Finnvid) gjorde bron efter sin broder, och även Åsa, deras moder (gjorde bron)».

Om namnet *Finnviðr* se Sö 190, Sm 4, om *Þorðr* Sö 175, om *Þialfi* Sö 194, om *Asa* Sö 328.

Stenen har en mycket enkel ornamentik. För att få plats för den långa inskriften har ristaren, med utnyttjande av ristningsytans form, nedifrån böjt in slingan till ett inre varv. Översta delen av detta slingvarv är prytt med ett stiliserat ormhuvud med cirkelrunda ögon. — Inskriften saknar diftonger (utom i ordet **auk**): **risti**, **stin**, **þira**, använder **o**-runan för nasalerat *a* i **osa** (men **þina** och **at** »ande») och **u**-runan för *o*: **brupur** (2 ggr), **þurpr**, **mupir** (2 ggr), **bru**. Den hör av allt att döma till de mera ålderdomliga inskrifterna i östra Uppland. Huruvida den är ristad av Gunnar, såsom Brate antager (*Svenska runristare*, s. 25), är däremot mycket tvivelaktigt.

201. Angarns kyrka.

Pl. 125.

Litteratur: B 94, L 469, D 2:113. J. Bureus, F a 6 s. 141 n:r 28 (Axehiellm), F a 5 n:r 12, F a 10:1 n:r 124 (Rhezeliuss), F a 1 s. 5, F f 6 n:r 5; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 196, Vita Theoderici (1699), s. 468; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 31 f.; O. Celsius i Acta Literaria Sueciæ 2 (1725—29), s. 406 f., SR 1, s. 252, 2, s. 339 (endast hänvisning); N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 159; J. N. B. (von) Abrahamson, Märkeligheter paa Runestene (i: Antiquvariske Annaler 2, 1815, s. 123); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 9; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 24.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Bureus, kopparstick (F f 6); P. Helgonius och J. Hadorph träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 94); Blyertsteckning på lös lapp i Kyrkoinventarium 1829 (ATA); Brate foto 1904 (ATA); Sveriges kyrkor foto 1921 (red.).

Runstenen sitter inmurad i sakristians nordöstra hörn, i ytterväggen, 74 cm. från marken. Axehiellm anger stenens plats sålunda: »Vthi Angars öster Sacherstie mur.» Peringskiöld meddelar i *Vita Theoderici*: »cippus Hangarnensis muro templi, circa ejus ædificationem, incrustatus». Celsius har läst inskriften och antecknar den »27 Majj 1728»: »Angarn uthan på Sacristiemuren» (SR 1, s. 253). Under sådana omständigheter är det anmärkningsvärt, att runstenen ej omnämnes i *Ransakningarna*. Från hela socknen anföres då endast en »antiquitet» — en runsten i kyrkodörren. Detta torde vara ett, även för *Ransakningarna* 1667—1684, ovanligt magert resultat. I *Kyrkoinventarium* 1829 uppges, att en runsten finnes »i södra(!) hörnet af Sacristiemuren, på hvilken blott någon bokstaf der och hwar kan urskiljas».

Rödaktig granit. Höjd 2,25 m., bredd (upptill) 1,17 m. Ristningens höjd 1,16 m. Runorna äro smala med energiskt huggna linjer och inskriften i stort sett tydlig.

Inskrift:

· þiagn · uk · kutirfr · uk · sunatr · uk · þurulf · þir · litu · risa · stin · þina · iftir · tuka · fapur · sin · on ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 furs · uti · krikum · kup · ialbi ot (utanför ramslingan i stenens vänstra kant:) ans · ot · uk · salu
 70 75 80 85 90 95 100

Þiagn ok Gautdiarfr(?) ok Sunnhvatr(?) ok Þorulfr þeir letu ræisa stein þenna æftir Toka, faður sinn. Hann fors uti Grikkium. Guð hialpi and hans, and ok salu.

»Tägn och Götdjärv och Sunvat och Torulv de läto resa denna sten efter Toke, sin fader Han omkom ute i Grekland. Gud hjälpe hans ande och själ.»